

STORFANGEREN UNGARALAK

Af efterskoleforstander *Frederik Nielsen*

Nutildags er der ikke mange tilbage af de rigtige grønlandske storfangere; ja, der er ikke flere af den gamle type. Det eskimoiske og det grønlandske folks eksistens i mange århundreder skyldtes storfangerens kajakfangst, for andre muligheder for livets opretholdelse end gennem fangererhvervet fandtes ikke i det gamle Grønland. Selv efter den danske kolonisations begyndelse spillede storfangeren stadig en stor rolle, ikke mindst på de afsides liggende, små pladser.

Der findes mange beretninger om storfangerens bedrifter. Endnu den dag i dag – selv med vor mere sikre tilværelse som baggrund – er storfangeren stadig genstand for vor beundring. De fleste beretninger er af mundtlig art, men enkelte finder vi dog trykt, f. eks. i »Atuagagdliutit«, hvorfra denne beretning er taget. Beretteren er den velkendte sydgrønlandske storfanger Johannes, kaldet Ungaralak. Han skildrede tilstandene i sit eget bopladsområde i årene omkring 1880, den tid, da der endnu fandtes virkelige storfangere.

Noget af det første, man ser af Grønland på en rejse fra Danmark, er de høje, spidse tinder på øen Sermersut lidt nord for Nanortalik. Foran denne, ud mod det åbne hav, ligger en lille øgruppe, bestående af nogle meget lave øer. De er så lave, at husene stadig er udsatte for at blive skyllet bort af Atlanterhavets bølger. På en af disse øer boede Johannes. Dengang var der også et handelssted på en af øerne i nærheden. Øgruppens store fangstmæssige betydning skyldes tilstedeværelsen af klapmydser i storistiden, og øerne søges stadig den dag i dag af klapmydsjægere i forsommeren. Men de faste bopladser er for længst nedlagte.

I Johannes' tid var der mange fastboende på bopladserne, og derboende storfangere var berømte for deres kajakkunst og fangstdygtighed. Når man nu om vinteren pr. skib passerer øgruppen i nordenstorm, skulle man ikke tro, at kajakmænd nogensinde havde pløjet dette stormpiskede hav for at søge midler til livets opretholdelse.

Johannes fortalte følgende om en af sine kajakture i en nordenstorm i december måned:

»Idet der begyndte at falde sne, kom der en nordenstorm samtidig med bølgerne. Så begyndte jeg at ro henimod land uden at kunne se ret meget, det var endda svært at



*Hjemme ved storfangerens boplads.
Billede fra Scoresbysund-distriktet, hvor fangsten endnu er hovederhverv.*

Foto: W. Lütly

skimte min kajaks forende. Jeg var ikke glad ved situationen; ja, det var første gang i min kajakroertilværelse, jeg blev bange. Hvis en af bølgerne ramte mig og fik mig til at miste taget på min kajakåre, var jeg prisgivet. Desuden kunne jeg beregne af bølgernes størrelse, at jeg ville have svært ved at holde mit åndedrag, så længe jeg var begravet af bølgerne. Jeg roede og kiggede af og til på bølgerne; og da jeg engang vendte mig om for at kigge, så jeg en bølge, der kom på tværs på siden af mig; der var ikke tid til betænkning. Jeg omklamrede min kajak med åren lodret i vejret og pressede min krop tæt og hårdt på kajakken. Jeg følte, som om jeg rullede ned ad en lang skrænt. Uden uheld kom jeg på ret køl igen.

Medens jeg derefter roede videre, lagde jeg mærke til, at bølgerne blev større og kom tættere efter hinanden. Så tænkte jeg: »Jeg kommer ikke i land mere; hvis jeg var død af sygdom, havde mine knogler fået hvile i jorden«. Jeg vidste, jeg kunne klare mig, men synet begyndte at svigte.

Så så jeg pludselig en bølge, der var langt større end de foregående. Jeg gjorde det samme som før. Medens bølgen førte mig med sig, tænkte jeg: »Det får aldrig ende«.

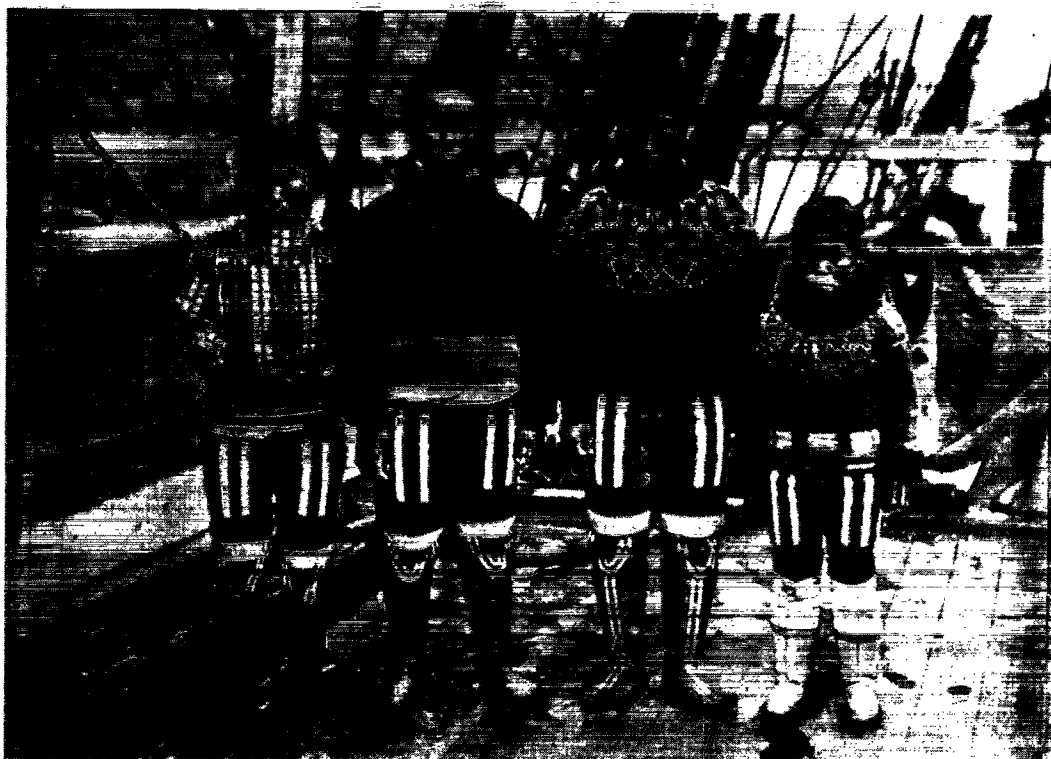
Jeg skulle lige til at gøre bevægelser med min åre for at komme op på vindsiden, da jeg mærkede, at jeg dukkede op på den modsatte side. Så kom jeg på ret køl. I begyndelsen kunne jeg ikke lukke øjnene op, og jeg tænkte: »Vinden kan jeg klare med armene, men hvad kan det nytte, når jeg ikke kan se og mister orientering?«. Lidt senere kunne jeg dog bruge det højre øje, men lidt efter kæntrede jeg igen bare af svimmelhed. Da jeg atter kom på ret køl, lagde jeg mærke til, at bølgerne var blevet mindre, og jeg var nu klar over, at jeg var kommet i nærheden af land.«

Det var bare en af de hårde storme, kajakmændene havde været udsat for, men den var dog af en sådan voldsomhed, at den var værd at beskrive. Det var ikke alle, der klarede sig, nogle kom ikke hjem.

Om foråret, når klapmydserne viste sig sammen med storisen, var der kun fryd og gammen. Befolkningen i distriktet flyttede ud på øgruppen, og efter vinterens smalkost var det dejligt at kunne spise sig mæt i det velsmagende kød og spæk. Samtidig gjaldt det om at sikre sig så meget som muligt af disse ting til vinteren. Kødet tørredes, spækket fyldtes i spækposerne, og skindene anvendtes til betræk af konebåd og kajak og til kamikker. Noget af spækket solgtes til Handelen, for det var rart at have nogle penge til at købe forskelligt for, ikke mindst tobak, kaffe og sukker, som allerede dengang ikke kunne undværes. Men en fornuftig fanger solgte ikke spæk, før han havde sikret sig de nødvendige spækposer til vinterbrug. Det var en århundredgammel tradition, hvis nødvendighed også blev fremhævet gang på gang af forstanderskaberne. Allerede dengang var der kommet en slappelse i fangersamfundet, som Johannes også talte om gentagne gange i sine artikler. Desværre skete det også, at klapmydsfangsten svigtede på grund af for lidt eller for megen is.

Når klapmydserne var kommet, gik fangerne ud og valgte sig en isskodse til at sidde og lure på. Så fremkaldte de »islyd« ved at gnide eller skrabe på isen for at lokke fangstdyrene frem. Det slog næsten aldrig fejl, særlig når vejret var det rigtige; og det gjaldt bare om at ramme dyret med bøsse. (Dengang anvendtes bøssemest på klapmydser; harpunen blev brugt til andre sæler, man fangede uden for storissæsonen). Fem klapmydser kunne en kajakmand slæbe hjem, og når storisen var langt ude fra kysten, kunne hjemroningen tage to til tre døgn. Efter sigende var det værst for en kajakmand at blive overfaldet af søvnighed; nogle kurerede sig selv ved at tage en rask kæntring og vending.

Kødmat og spæk var selvfølgelig den vigtigste føde for en fangerfamilie. Men man gik ikke af vejen for kostforandring engang imellem. Når Johannes talte om mad, så skjulte han ikke, hvor godt han kunne lide fjordområdets produkter som krække- og blåbær, kvaner, rødde og noget løv, som fjordboerne forstod så godt at lave lækkerier af. Selv foretog han hvert efterår togt ind i fjorden for at spise og indsamle den slags og samtidig fange laks. Han beklagede nogle gange, at hans forråd af den slags, som han ellers gemte til vinteren, meget hurtigt blev spist op, og at hans meget nødvendige



*Fangerhustruer fra Julianehåb-egnen omkring 1908
— prægede af fangerlivets alvor og uden det livsglade smil, der i dag præger grønlanderinden.*

Foto: J. N. Nielsen

forråd af kød og spæk ikke slog til til vinteren, fordi han ikke kunne sige nej, når fjordbeboerne kom for at lave en tuskhandel. — Beretninger om disse fjordture, ledsaget af iagttagelser af naturen og af fjordbeboernes romantiske overtro, hører til de bedste af Johannes' artikler. Det kan nævnes, at den grønlandske digter Henrik Lund byggede sit smukke digt om fjorden Unartok på Johannes' beretning.

Penge spillede ikke så stor en rolle; men deres uundværlighed var allerede mærkbar i hans tid. Man kunne skaffe sig penge ved at sælge spæk til handelen, og Johannes fik engang 18 kroner i repartitionspenge (fangernes andelspenge). Han fortalte ikke om butiksinkøb ud over tobak, kaffe, sukker og hårdt brød, men det var givet, man havde udgifter til ammunition og til nødvendigt tøj, og engang imellem til køb af brædder til hus og fangstfartøjer. Det meste af træet anskaffedes dog ved, at man skaffede sig drivtømmer, som dengang uden større vanskelighed kunne hentes fra havet og fra stranden. Johannes fortalte, at han engang købte materiel til konebåd og havde 1 krone tilovers, som han ellers ville gemme til uforudsete udgifter. Han bebrejdede sig

den flothed, at han lod to brødre bygge konebåden, imod at han trakterede dem med kaffe. Den stakkels krone blev hurtigt brugt op, og så tyede han til noget, som han ikke skulle have gjort: Han blev nødt til at sælge tran af sin ene spækpose for at kunne indfri sine forpligtelser. Det hævnede sig i løbet af vinteren.

I beretningerne var han hovedpersonen. Han havde en vis position, og han modtog henvendelser fra sine bopladsfæller om ønsker, som han i skriftlig form lod gå videre til handelsassistenten, Ulrik Rosing, den mand, som satte Johannes i gang med at skrive beretninger. (Johannes var langt fra dygtig til at skrive, og hans skrivelser blev altid skrevet om, inden de afleveredes til trykning). I en slags grønlandsk kancellistil fremførte han befolkningens ønsker af butiksvare: En regnvejrskasket, et ur, der kan slå timeslag, og en lygte med glas om. Nødvendigheden af disse ting blev begrundet med udtalelser, der ikke står tilbage for en ministeriel skrivelse.

Omkring hovedpersonen levede forskellige typer: Det gode og fornuftige medlem af forstanderskabet Sigismund (Johannes havde aldrig opnået at blive valgt til dette embede; han blev kun suppleant). Storfangeren Esra, der i sin fatalisme altid var rolig, selv dengang han fik at vide, at havet havde taget hans spækposer. Den stokdøve, evig uheldige og utrolig hårdføre Konrad, der endte som invalid, ensom og meget fattig. Den epileptiske kateket Filippus, hos hvem Johannes og hans familie engang boede. Den gamle Ero, der af taknemmelighed over Johannes' hjælp fortalte ham om sin første indøvelse til åndemanerfaget. Den unge fanger Joel, der af bare fangstiver gang på gang udsatte sig for farer. Og der var flere. Af navnene kan man se, at det drejede sig om personer, der hørte til den herrnhutiske mission, der havde hovedsæde i Lichtenau.

Johannes' verden var ikke stor i udstrækning. Han nød at komme til fiskerbyen Lichtenau, specielt når der var trangtid i hans egen boplads. Der kom han for at nyde kommunion (gå til alters) hos missionærerne. Engang besøgte han sin søster, der var til konfirmationsforberedelse, og tog hende med hjem, bugserende hende i kajak i et vejr, »som en lille kvinde ellers ikke kunne vove sig ud i«. Han kunne godt lide befolkningen i Lichtenau, som han betegnede som »rigtige kristne, som folk i gamle dage«.

Livet var trist i det lille samfund, når sygdom og misfangst indtraf midt om vinteren. Johannes skildrede sådan en vinter. Der kom en sygdom nordfra, og folk døde som fluer. Sygdommen manifesterede sig ved, at de syge hovnede op, »således at man ikke skulle tro, at huden kunne være så spændt uden at briste«. Johannes skrev: » Ved de første dødsfald græd man meget som i gamle dage, men da det viste sig, at døden indtraf dagen efter sygdommens konstatering, holdt man snart op med at sørge«.

Samtidig med sygdommen indtraf misfangst, og vinterforrådet blev hurtigt spist op. Johannes skrev, at der uden tvivl ville have indtruffet hungersdød, hvis der ikke var blevet udleveret rugmel, gryn og spæk fra butikken.



*Det er storfangerens stolthed at se sin kone og sine børn
med runde kinder – tegnet på hans dygtighed. Mor og barn fra Scoresbysund-egnen.*

Foto: W. Lüthy

Det er interessant at høre om folks tankegang i sådanne situationer. Da man hørte om sygdommen, blev der spurgt, om der indtraf dødsfald blandt de danske i Julianehåb, for det var en kendsgerning, at eet dansk dødsfald efterfulgtes af mange grønlandske. Johannes blev spurgt, om han også lagde mærke til, at der var usædvanlig få stjerner på himlen i år; for mennesker og stjerner var lige mange, og når der ikke var så mange

stjerner, så var det et tegn på, at der døde mange mennesker. – Missionærerne havde prædikeret, at folk ikke måtte være så utilfredse med sygdommen, da Gud havde sendt den til folk af sin store kærlighed. Der blev reageret som så: »Er det på den måde, man viser kærlighed? Hold op med at tale om ham i himmelen, han har aldrig givet os noget«. De tomme maver fik folk til at udbryde: »Hvorfor har Gud skabt os som kødædere og ikke som græsædere, for græs har vi nok af«.

Engang under sygdommen og misfangsten havde Johannes været den heldige. Han fortalte:

»Vi, som ikke blev ramt af sygdommen, gik på fangst, når vejret var til det; men nogen større fangst kunne vi ikke engang få øje på. En morgen blæste det godt med opfriskende norden, og vi var 4, der gik ud, for man fik intet ud af at være hjemme. Lige efter vi kom til fangstområdet, harpunerede jeg en stor sortside, og mine fæller hjalp mig med at få den aflivet. De sagde: »Du kan sagtens, du har fået en stor gave«. Jeg svarede: »Det ender såmænd med, at jeg lader den gå fra mig, sådan som blæsten tager til«. Det var dejligt, at jeg kom i land, før jeg blev træt. Folk lignede ravne, eller måske nærmest bidske hunde, og det blev endda meget værre, da kødet var kogt«.

Ved gennemgangen af »Atuagagdliutit« undrede man sig over, at der var en periode, hvor Johannes ikke havde ladet høre fra sig. Så kom forklaringen senere: Han havde tabt noget af sin selvtilid, han generede sig ved at skrive og give gode råd til de andre. Det var gået tilbage for ham, han måtte endda lide den tort at bede om og modtage den for en storfanger meget nedværdigende fattighjælp. Han havde allerede før den tid indset vanskeligheden ved at klare sig på bopladsen om vinteren, hvor sælfangsten, det eneste eksistensmiddel, kunne svigte fuldkomment. Det var vanskeligt at få vinterprovianten til at slå til. Johannes beklagede også, at han var familiens eneste forsørger, han følte sig svigtet af de unge mennesker, som han havde opdraget og oplært. Da han var klar over vanskelighederne, bosatte han sig forsøgsvis en vinter i en af fjordene og byggede sig der et hus. Det var hans mening skiftevis at opholde sig på de to bopladser. I fjorden kunne man altid bjærge føde ved at fiske og fange ræve. Men han var for meget af en kystbeboer til at være i en fjord for en længere tid. Hans fangstområde var det åbne hav.

Der var særlig een vinter, det gik slemt til. Der var ingen fangst at få. Johannes skrev, at han ustandselig søgte sælernes opholdssteder med foragt for den lurende død. Hjemme var kone og børn, der tæredes hen på grund af mangel på mad. Man gik ud og skød havfugle, og når man havde fået et par stykker, følte det, som om man havde fået en stor fangst. Da der ikke var noget brændsel til ildstedet, var der ikke andet at gøre end at bruge teltstænger og konebådsårer. Man forsøgte at fiske, men det gav intet.

En morgen, før han gik ud på fangst, bad Johannes sin stedsøn om at gå til forstanderen Sigismund og på hans vegne anmode ham om at bevilge noget fattighjælp.

Han fortalte:

»Efter en som sædvanlig resultatløs fangsttur kom jeg hjem om eftermiddagen. Min kone så glad ud, og jeg hørte hende sige: »Din stakkel«. Jeg nøjedes med at svare med et enstavelsesord, for jeg var ude af stand til at sige mere, da mine læber var ophovnede af kulde. Jeg så sikkert mindre godt ud, og jeg følte mig gammel efter de forgæves anstrengelser. Min kone sagde: »Der er mad til dig. Rugmel er udgået, vi fik hvedemel i stedet for«. Det var, som om jeg pludselig var blevet et andet menneske, og om aftenen varede det længe, før jeg faldt i søvn«.

Da misfangsten og dermed nøden vedvarede, opfordrede forstanderen folk til at rejse ind til bopladserne i fjorden og tilbringe tiden der, indtil der atter kom fangst. Johannes og hans familie rejste til Lichtenau med forstanderskabets konebåd. Der var de indtil foråret og levede af fisk.

Han vidste, hvad der ville komme efter modtagelsen af fattighjælp: Fratagelse af repartitionen, de mange penge, som han ellers havde god brug for. Men de sjælelige følger var de værste. Han mistede noget af sin selvtillid, som han også havde brug for under udøvelsen af sit erhverv.

Den følgende sommer og efterår var ikke bedre. Sent på efteråret rejste han igen med sin familie til en anden boplads, væk fra kysten. Der havde han den kedelige oplevelse for første gang i sit liv at tilbringe mange aftener uden lys på grund af mangel på spæk.

Det var det sidste, man hørte fra Johannes. Et par år efter sås en meddelelse i Atuagagdliutit: »Herved meddeles, at den grønlandske fanger Johannes (Ungaralak) fra Nunatsiait, bekendt for sine mange artikler i bladet, døde i slutningen af juli 1886«. Han var da i begyndelsen af fyrrerne.